

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
EMBERI JOGI MUNKACSOPORT TITKÁRSÁGA

NEMZETISÉGI ÜGYEKÉRT FELELŐS TEMATIKUS MUNKACSOPORT

IKT. SZÁM: VII/34/4/2017.
MELLÉKLET: JELENLÉTI ÍV

EMLÉKEZTETŐ
2017. NOVEMBER 8. 10.00

Helyszín: 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 4. IV. em. 439/a.

Időpont: 2017. november 8. 10.00

Tárgy: Nemzetiségi Ügyekért Felelős Tematikus Munkacsoport ülése

Jelen vannak: a mellékelt jelenléti ív szerint

Fülöp Attila egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, a Tematikus Munkacsoport elnöke köszöntötte a munkacsoportülés tagjait. Ismertette a napirendet, melyet a munkacsoport elfogadott.

1. napirendi pont: Nemzetiségi Média helyzete

Ntamtsiou-Agárdi Elektra, az MTVA szerkesztője beszámolt a nemzetiségi média elmúlt tíz évéről, elsősorban a közszolgálati médiáról. Elmondta, hogy nagyon sok változás történt ez idő alatt. Minden nemzetiségnek vannak magán médiumai, van lehetőség arra, hogy tévé, online és rádió felületen is országszerte megjelenjenek médiumok. A nemzetiségi média több évtizedes múlttal rendelkezik, a német nemzetiségi rádiózás 60 éve indult el. Jövőre lesz 40 éve, hogy Pécsen elindult az anyanyelvi műsorok sugárzása, ez a Pécsi Körzeti Stúdió német-délszláv nyelvű közös műsora volt. A két nyelven megjelentetett kiadványok, újságok, folyóiratok is több évtizede jelen vannak. A Szegedi Körzeti Stúdió román nyelvű műsora 1982-ben, a szlovák nyelvű 1983-ban indult. 1992-ben kaptak helyet a Magyar Televízióban a roma, a szerb, a horvát és a szlovén közösségek műsorai, az addig délszláv műsorok külön-külön folytatódtak. A szlovéneknek Szentgotthárdon külön rádióadójuk van, napi szinten tudnak sugározni. 1994-ben elindult a kis létszámú nemzetiségek műsora, a Rondó, akkor még 4 nemzetiséggel, bolgár, görög, lengyel és örmény nemzetiséggel. 1996-ban az ukránok és a ruszinok is csatlakoztak. A mai napig mind a hat nemzetiség műsora kéthetente jelentkezik a tévéképernyőn. Más-más a története a nemzetiségi televízióknak, írott sajtónak, rádióknak, illetve az online médiumoknak. A nemzetiségi közösségek a műsoraik készítésekor nagy hangsúlyt fektetnek az anyanyelv ápolására, a lehetőségekhez mérten anyanyelven készülnek a műsorok. Abban az esetben, ha az interjú alany nem tud az anyanyelven, vagy azt kéri, hogy magyarul adhasson interjút, akkor anyanyelvű feliratozással készülnek a műsorok. Ez alól egyelőre kivétel a Rondó, amelyben hat nyelven kellene feliratozni, ami nehézkes a

betűkészletek és egyéb technikai feltételek miatt. A rádióban a magyar nyelvű interjúkat, riportokat anyanyelvre szinkronizálják. Még a nagy nemzetiségek esetében a napi két órás élő műsorban sem anyanyelvűek a riportok. A törvényi előírásoknak megfelelően a Teletexten magyar nyelvű feliratozással tekinthetők meg a műsorok. A Nemzeti Filmarchívum, a Nava.hu internetes oldalán az összes teletextes műsor megtalálható magyar nyelvű feliratozással. A munkatársaik nemzetiségi kötődéssel rendelkeznek, mindkét nyelvet, a magyar nyelvet és a nemzetiségi nyelvet ismerniük kell. Ismerniük kell nem csak egy népnek, nemzetiségnek a kultúráját, részt kell venniük a mindennapjaikban. Tapasztalatuk szerint sokkal könnyebben megnyílnak az interjú alanyok is egy-egy eseményen, hogyha az adott közösségből szólítja meg valaki a saját nyelvén. Abban az esetben, ha nem tudnak belső munkatársakkal dolgozni, akkor külsős munkatársakkal dolgoznak, pl. a Rondó esetében, ahol hat nemzetiség van. Nincs kapacitás a szerkesztőségeken, hogy minden egyes nemzetiséghez legyen belső munkatárs, de igyekeznek áthidalni ezt a problémát, vannak több nemzetiségi nyelven beszélő munkatársaik. Hangsúlyozta, hogy elindult egy hosszú, több évtizedes úton a nemzetiségi média, de az utánpótlással probléma van. Nehéz olyan fiatalokat találni, akik kommunikáció szakon végeznek, az anyanyelvet és a magyar nyelvet is tudják. A fiatalokkal, akik kikerülnek a kommunikációs iskolákból – nem csak nemzetiségi területen –, sok esetben a nulláról kell elkezdni velük, hogy hogyan kell egy riportot készíteni, hogyan kell scriptelni és minden egyéb szakmai dolgot. El kell gondolkodni azon, hogy akár össz-nemzetiségi szinten, akár a minisztérium bevonásával továbbképzéseket, oktatásokat kell szervezni olyan fiatalok részére, akiket érdekel az újságírás, közösségekből kerülnek ki és tudják a nyelvet is. A szerkesztőség munkatársainak létszáma a televíziós területen 2011-ig a jelenlegi kétszerese volt. 2011-ben a közmédiaok összevonásakor volt egy csoportos létszámleépítés, amelynek következtében a televíziós és a rádiós munkatársak összevonásra kerültek. Ez az első években okozott némi nehézséget, mert ez két külön szakma, máshogy kell gondolkodni a riportok készítésekor. Minden munkatársnak meg kellett tanulni a másik szakmát, a technikai műsorkészítést is beleértve. Mára a kollégák többsége mindkét területen megállják a helyüket, a szerkesztőségekben mindenki készít tévé- és rádióműsort is. Rengeteg a nemzetiségi hír, sok esetben bele sem férnek a műsorkeretbe. Van heti fél órája minden nemzetiségnek, ez alól kivételek a nagyobb nemzetiségek. Hétfőnként jelentkezik a Roma Magazin és a Domovina, kedden a Srpski ekran és az Unser Bildschirm, szerdán az Ecranul nostru és a Hrvatska Kronika. Csütörtökön kéthetente felváltva az Alpok-Duna-Adria, illetve a Kvartett, a Visegrádi Négyek műsora osztozik a Rondóval, illetve a Slovenski utrinkivel. Mindegyik műsor félórás, illetve a Rondó kéthetente váltakozva 52 perc és 26 perc. Pénteken a P'amende korábban hetente jelentkezett, 2012-től az Életkerékkel felváltva jelentkeznek. Mindkét műsor nagyobb témákat dolgoz fel, egy-egy portrét vagy közösséget, ezek a műsorok dokumentumfilm jelleggel készülnek. 2011-ben szűnt meg az „Együtt” című műsor, amely korábban a portré- vagy dokumentumfilmeknek adott helyet. Ezeket most a saját műsorkereteken belül kell megoldani az aktuális hírek mellett. Magyarországon rengeteg helyen vannak nemzetiségi közösségek, események. Kéthetes kamera dispoval dolgoznak, ami azt jelenti, hogy minden egyes eseményről már három héttel korábban tudniuk kell. Vannak együttműködő partnereik, vidéki televíziók, ahonnan tudnak esetleg anyagot rendelni. Ami nem fér bele a televízióba, az megjelenhet a rádióban. A rádióban van egy magyar nyelvű műsor, az Egy hazában, ami a Kossuthon és a nemzetiségi rádióon is elhangzik

vasárnaponként. Ez egy egyórás magyar nyelvű műsor a nemzetiségekről. A tartalmakat illetően elmondta, hogy az elmúlt időszakban tartalmi csatornák alakultak ki, van Nemzetiségi, Dankó, Kossuth stb. rádió, de vannak olyan témák, amelyek nem csak a saját nemzetiségeiket érintik, a magyar közösség érdeklődésére is számot tarthat. Házon belül is egyeztetnek a többi csatornával annak érdekében, hogy ha egy eseményre nem tudnak stábot kiküldeni, más szerkesztőségek leforgatják, a nemzetiségiiek pedig elkészítik a riportot. Így próbálnak az ad hoc jellegű eseményeken is ott lenni. A Rondóban külön rovata van a kulturális ajánlóknak, amelyeket hasonlóképpen forgatnak. **Ntamtsiou-Agárdi Elektra** az adásidőpontokkal kapcsolatban elmondta, hogy a nézettségi mutatókat figyelembe véve a műsorokat jelenleg a Duna Televízió reggel 6.30-kor sugározzák, délután 15.00-16.30 közötti időszakban ismétlik a Duna World-on. Kiemelte, hogy az emberek többsége ma már nem a tévét nézi, nagyon sok fiatal az interneten nézi vissza az adásokat, tőlük is kapnak visszajelzéseket. A rádióműsorok tekintetében elmondta, hogy napi kétórás élő műsoruk van a nagy nemzetiségeknek, 8.00-kor horvát, 10.00-kor német, 12.00-tól roma műsor és/vagy nemzetiségek zenéje, 14.00-tól román, 16.00-tól szlovák nemzetiségi műsort sugároznak. A kis nemzetiségeknek heti fél órájuk van, ők mind külsős munkatársak, saját technikával dolgoznak. Megemlítette a Nemzetiségi ünnepek című műsort, amely adott jubileumokhoz kapcsolódik, havonta jelentkezik és a Gyöngyszemek 5 perces irodalmi műsort, amely a nemzetiségek irodalmából válogat. Elmondta, hogy mindkét műsort **Avanesian Alex** készíti. **Ntamtsiou-Agárdi Elektra** beszélt a nemzetiségi műsorok egységes arculatáról. A promó ajánlók a Színes Magyarország facebook oldalon és a Médiaklikk oldalon megtalálhatóak. A közös arculat hat éves, színben és zenében különbözik, a nemzetiségek főcímei zenéi az adott nemzetiség zeneszerzői által íródtak. Gondolkoznak új arculat készítésében a tévéműsorok tekintetében. A rádióműsorok szignáljai illeszkednek a közmédia arculatához.

Avanesian Alex az Országos Örmény Önkormányzat képviselőjében elmondta, hogy tíz évvel ezelőtt, 2007. február 1-én indultak útjukra a Magyar Rádióban a teljes nemzetiségi adások. El tudott indulni az a frekvencia, ami a mai napig is működik a 873 és az 1811-es középhullámú frekvencia. Akkor a Magyar Rádió nemzetiségi adásainak vezetője volt. 5 évig keresték a frekvenciát, mert akkor a digitális technika még nem létezett és meg kellett találni azokat a szabad helyeket, amelyek nem zavarják a szomszédos országok frekvenciáit.

Ntamtsiou-Agárdi Elektra hozzátette, hogy kialakult egy közös lebonyolító rendszer, a Futurnet. Minden adás ezen keresztül fog futni. Viszont a középhullámú frekvenciára sok panasz van, mert nem fogható mindenhol, ezért továbbra is folyamatosan próbálják keresztülvinni, hogy kapjanak egy jobb frekvenciát.

Avanesian Alex kiemelte annak a fontosságát, hogy a többségi társadalmat minél jobban meg kell ismertetni a hazai nemzetiségek kultúrájával. Amikor 1994-ben elindultak a nemzetiségi önkormányzatok, akkor szerették bemutatni, hogy milyen nemzetiségi táncaik és ételeik vannak. A bemutatkozási lehetőség éveken keresztül ebben merült ki. Az eltelt huszonhárom év alatt nagyon sokat fejlődtek, a nagyobb nemzetiségeknek kőszínházai vannak, a kisebbek is felzárkóztak. De még mindig az látszik, hogy amikor programokat kérnek vidéki vagy települési önkormányzatoktól, akkor csak ebben a két dologban gondolkoznak. Ebben a

közmédia tudna segíteni, hogy meg tudjanak jelenni más fórumokon is, ne csak a Rondó 7 percében. Ha van arra érdemes produkció, annak meg kellene jelennie az M1-en vagy hasonló helyeken. Több propagandát kellene kifejteni.

Ntamtsiou-Agárdi Elektra elmondta, hogy idén harmadik alkalommal rendezték meg a Nemzetiségi Kultúrák Napját, amelyet megpróbálnak újítani, és amelyhez sok esetben az önkormányzatok segítségét is kérik. Időben kiküldik a levelet, hogy milyen témajavaslatok, helyszínek, események vannak, amit élő bejelentkezéssel le tudnak forgatni. Sokkal több van mindegyik nemzetiség kultúrájában, mint a főzés meg a tánc. A Nemzetiségi Kultúrák Napja kapcsán indult el a Színes Magyarország facebook oldal, ahol a más nemzetiségi híreket is megosztanak. Egyre látogatottabb az oldal. A nemzetiségi önkormányzatok sok esetben VIP rendezvényeket szeretnének bemutatni, ebben az M1-gyel, ahol tudnak, együttműködnek, hangsúlyozta azonban, hogy az információkra időben szükségük van.. Délelőtt 9 óráig tudniuk kell, hogy hova menjenek ki, mert akkor van stábértekezlet, ahol eldöntik, hogy aznap milyen helyszíneken forgatnak.

Avanesian Alex az utánpótlás kérdésével kapcsolatosan elmondta, hogy ez a legkritikusabb kérdés minden nemzetiség esetében. Nincsenek meg a feltételek. A médiaiskolákba nem az adott nemzetiséghez tartozók járnak, a iskolából kikerülőket kézen fogva kell végigvezetni, mivel más típusú munkafolyamat van a televízióban és a rádióban. Most már elég nagy lett az olló az egyéb műsorok között az anyagiak tekintetében. Egy félórás műsort véve több száz százalékos különbség is látszik. Pedig a nemzetiségi műsorokkal több munka is van, le kell fordítani az anyagokat, megküldeni a Duna Zrt-nek az előzeteseket. Bonyolult munkafolyamatokról van szó. Ezen kívül az adminisztráció is rengeteg, egy félórás műsor elkészítéséhez két óra munka szükséges és négy óra adminisztráció.

Ntamtsiou-Agárdi Elektra megjegyezte, hogy az adminisztráció törvényi előírás, ezt sajnos nem lehet elkerülni.

Ritter Imre az Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége Egyesület képviselőjében elmondta, hogy a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága a nemzetiségi média és a szerkesztőségek kiszervezése ellen határozottan tiltakozott. Akkor Siklósi Beatrix a Nemzetiségi Bizottság ülésén néhány negatív észrevétel után elhagyta az ülést, és azóta sem vett részt a Nemzetiségi Bizottság ülésein. **Ritter Imre** a Parlament nyilvános ülésén is elmondta az észrevételeit úgy, hogy ezt megelőzően meglátogatta a pécsi stúdiót. Volkmar Wenzel úr, Németország magyarországi nagykövete október elején, a német egység napján volt Pécsen, és többek között megnézte a pécsi nemzetiségi szerkesztőséget. Fel volt háborodva azon, hogy a XXI. században több százezer nemzetiségi ember médiája milyen körülmények között van. A Magyar - Német Kulturális Vegyes Bizottság ülésén is felvetették a témát. **Ritter Imre** a magyarországi németek nevében és Nagykövet Úr nevében is hangsúlyozta, hogy elfogadhatatlannak tartják a magyarországi nemzetiségi média, a szerkesztőségek helyzetét. Kiemelte, hogy az ígéretek ellenére a normál médiába a nemzetiségek nem kerülnek bele. A Parlamentben öt vezérszónok beszél egy napirendi pont vitájában, a hatodik a nemzetiségi és ő nem kerül bele a közvetítésekbe.

Ntamtsiou-Agárdi Elektra megjegyezte, hogy a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága említett ülésén jelen volt, mindkét oldalról történtek tévedések. Cáfolta, hogy a Főszerkesztő Asszony nem áll kapcsolatban a szószólókkal. Bármelyik nemzetiséggel, aki nyitott, tudnak együttműködni. Nem jár el a bizottsági ülésekre, ha nem kap meghívót. A szószólókkal tartják a kapcsolatot, a kulturális napról is kiküldték a tájékoztatót, várják az együttműködést. A Pécsi és a Szegedi Körzeti Stúdió megszűnt, a kollégák nem a korábbi feltételekkel dolgoznak.

Lásztity Péró a Srpski Forum képviselőjében megjegyezte, hogy rosszabb feltételek között dolgoznak.

Ntamtsiou-Agárdi Elektra megerősítette, hogy rosszabb feltételek között dolgoznak, mint korábban. Annyival jobb helyzetben vannak, mint a pesti kollégák, hogy egy hetes dispojuk van, nem kettő. Nem egyszerű a dolguk, mert nem azonosak a feltételek Budapesten és vidéken. Kiemelte, hogy rendezni kell az archívum kérdését. Pécsen és Szegeden is volt nagy rádió és tévé archívum. Az anyagok egy része felkerült Pestre. A rádiós anyagok digitalizálása nagyon fontos lenne. Nagyon sok megoldásra váró kérdés van, amelyeket próbálnak megoldani.

Török Tamás az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala képviselőjében tájékoztatta a TMCS-t, hogy dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet ombudsman-helyettes asszony is tapasztalja ezeket a problémákat 2013 óta. A Magyarországi Nemzetiségek Bizottságával együttműködve próbáltak megoldásokat találni a problémára először egyedi ügyek kapcsán. Ombudsman-helyettes asszony ez év elején nagy átfogó vizsgálatot indított a terület feltárására. A vizsgálat a befejezéséhez közeledik, minden információt sikerült beszerezni. Ez év végén vagy a jövő év elején fogják kiadni az állásfoglalást. Ez egy nagyobb lélegzetvételű anyag lesz, amelyet az elkészülte után egy konferencia keretében szeretnének majd megbeszélni az elnökökkel, a szakértőkkel és a Magyarországi Nemzetiségek Bizottságával. Rengeteg területen jelentkeznek problémák, utánpótlás, szerkesztőségek helyzete, infrastruktúra, költségek. Az AJBH megpróbált minden témán végigmenni, amihez sok segítséget kaptak. Megköszönte az érdekképviseleti szervezeteknek, a szószólóknak, az egyes nemzetiségi szerkesztőknek a segítségét. Az MTVA-val és a Duna Médiaszolgáltató Zrt-vel ettől kicsit eltérő volt a helyzet. Dobos Menyhért igazgató úr és Balogh László elnök úr készségesen találkozott Biztos-helyettes Asszonnyal és ismertették a véleményüket. Sajnos azonban a szerkesztőkkel nem sikerült közvetlen beszélgetést, egyeztetést folytatni. A jövőben is törekednek arra, hogy amennyiben hiányoznak információk az anyaghoz, akkor ezeket beszerezzék. Ehhez további segítséget kért a jelenlévőktől.

Lásztity Péró elmondta, hogy fontosnak tartja, hogy napirendre tűzték a témát a TMCS ülésén. A nemzetiségi szervezetek jelenlévő képviselői jól ismerik a valós helyzetet. Naponta kapcsolatban vannak a műsorok készítőivel és nézőivel, hallgatóival. Megjegyezte, hogy örülne, ha jelen lenne az ülésen Siklósi Beatrix vagy más döntéshozó, akinek felelőssége van az egyes döntésekben, mert vele tudnának vitatkozni. **Ntamtsiou-Agárdi Elektrával** nem kívánnak vitatkozni, mert a nemzetiségi újságírók, az elektronikus médiában, a közmédiában magas színvonalú munkát végeznek, a hiányosságok nem az ő személyükön és

szakértelmükön múlik, nem miattuk nincsenek meg azok az eredmények, amelyeket a nézőközönség, a nemzetiségi közösségek elvárnak. Az AJBH észrevételével kapcsolatban elmondta, hogy információjuk szerint nem engedélyezték a műsorkészítőknek, hogy az AJBH által szervezett kerekasztalon részt vegyenek, ahol ezeket a kérdéseket meg lehetett volna vitatni és az AJBH közvetlen információkat kaphatott volna. Ez egy nagyon súlyos probléma, hiszen az AJBH joga közvetlenül információhoz jutni, ha vizsgálatot folytat. Az AJBH által összeállított vitaindító háttéranyagban nagyon jól vannak összefoglalva az alapvető problémák a nemzetiségi műsorokkal kapcsolatban. Ezek mögött az észrevételek mögött nem csak az AJBH szakértői állnak, hanem az összes országos nemzetiségi önkormányzat. Megkérdezte, hogy ha az a közösség, akiknek szólnak ezek a műsorok, elégedetlenek és a felvetett észrevételekre inkorrekt visszautasító, az együttműködést kerülő válaszokat kapnak, akkor végül is kinek dolgozik az MTVA, mi a feladata, ha nem a közönség kiszolgálása, a köz szolgálata. Megjegyezte, hogy a nemzetiségek számára a média nem csak a közszolgálati médiát jelenti, nem csak a közszolgálati médián belüli nemzetiségi nyelvű nemzetiségi műsorokat és a magyar nyelvű műsorokat, amelyek a nemzetiségekről szólnak, hanem a nem speciálisan nemzetiségi műsorok is, ha pl. a magyar nyelvű híradóba bekerül, hogy mit mondott a Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának vezérszónoka. Komoly feladatok lennének a helyi vagy közösségi média területén is, úgy látják, hogy messze nem használják ki a lehetőségeiket. A nemzetiségi tulajdonú média csak csírájában van meg, a fejlesztésére szükség lenne, amely támogatás nélkül nem megy. A nyomtatott, illetve az internet alapú kommunikációnak saját problémaköre van, amelyekről érdemes lenne külön is beszélni, mert az elmúlt tíz évben nem a fejlődés látszik, hanem a stagnálás, miközben mások fejlődnek. A közszolgálati médiában új csatornák indultak be, megtöbbszöröződött a műsoridő, a közszolgálati médiára költött költségvetési pénz is megsokszorozódott, most 70-80 Mrd Ft. A nemzetiségi műsorok terjedelemben, műsorkészítési feltételekben, pénzügyi eszközökben nem fejlődtek arányosan a közszolgálati médiával. Pozitív elvárás, hogy ha az egész fejlődik, akkor a részeit is kell fejleszteni. Ha nem megy magától, akkor akár kormányzati, akár társadalmi eszközökkel kell segíteni, hogy megváltozzon. A nemzetiségi műsorkészítés személyi állománya drasztikusan lecsökkent 2011-es változáskor. A külső munkatársak nem jelentenek erre megoldást. A létszám duplázására lenne szükség. A tárgyi feltételekkel kapcsolatban kifejezte felháborodását, a pécsi stúdió az ország szégyene, ezt véleménye szerint kifelé, mint pozitív nemzetiségpolitikát nem lehet kommunikálni. Ezen muszáj változtatni és ez viszonylag egyszerű feladat, nem nagy befektetést igényel. Politikai elszánás kellene a megfelelő szinten, akkor talán sikerülne előre lépni. A pénzügyi feltételekbe elég nehéz belelátni, mert nem különülnek el világosan a pénzeszközök. Nagyon régi kérés, hogy a kulturális autonómia jegyében létrejöhessenek az egyes nemzetiségek szerkesztőségei. A műsorterjedelem 2010 óta stagnál. A rádióműsorok elérhetőségével kapcsolatosan elmondta, hogy nagy előrelépés volt, hogy sokkal nagyobb területet sikerült lefedni, de egy elavult középhullámú frekvencián. A pécsi rádió archívumának esetében a külső szolgáltatóval kötött szerződésben benne volt a visszamenőleges digitalizálás, de ez nem valósult meg, felelősségre vonás nem történt, kérdés, hogy egyáltalán alkalmasak-e a feladat ellátására. Ez a nemzeti kulturális vagyon része, el fog veszni, ha nem történik előrelépés. Kérte a kormányzatot, hogy a lehetséges eszközeikkel próbáljanak meg változtatni, ígéretet tett rá, hogy a nemzetiségek részéről szakmai és politikai támogatást fognak kapni.

Fülöp Attila hangsúlyozta, hogy ez nem kormányzati kérdéskör. Megjegyezte, hogy a médiával kapcsolatban folyamatosan fennállnak a nemzetiségek kifogásai az elmúlt időszakban. Megpróbálnak a maguk eszközeivel lépéseket tenni, a témát napirenden tartani. Megköszönte az előadást, illetve a jelenlévők konstruktív, megértő és segítőkész hozzászólásait.

2. napirendi pont: Tájékoztatás az aktuális nemzetiségi feladatokról

Fülöp Attila a beszámolóját azzal a fontos ténnyel kezdte, hogy 2011-ben a népszámlálásban 644 ezer fő – 40%-kal több mint az előző népszámlálásban – volt a magukat nemzetiséginek vallók létszáma. A 2011-ben elfogadott Alaptörvényben teljesen más a jogi konstrukció, mivel a nemzetiségek jogi helyzete és megfogalmazása bekerült az Alaptörvénybe, illetve a választójogi törvény, ahol a szószólókon keresztül a képviselőt biztosított. Többször esett szó a sarkalatos törvényekről vagy a nemzetiségi jogi törvényről, melynek cizellálása, jobbá tétele napirenden van. Az a folyamat, ami elmúlt hét évben a jogszabályalkotás folyamán megtörtént, a stabilitás szempontjából nagyon fontos, azért is, mert minden erre épül, akár a pénzügyi ösztönzők vagy bármilyen más támogatási lehetőség. Tavaly a TMCS ülésén is volt szó arról, hogy a Bizottság kérése volt, hogy lehetőség szerint még magasabb jogforrási szinten legyen biztosítva a támogatás szabályozása. Ezért a 2017. évi költségvetésben már a nemzetiségi önkormányzatok részletszabálya a támogatást érintően törvényben került megfogalmazásra. És tavaly év végén született egy rendelet, amelyik kivont bizonyos részletszabályokat, amelyek nem a törvény szintjén szabályozandó kérdéskörök. **Fülöp Attila** költségvetési sorok szerinti bontásban bemutatta a nemzetiségek részére direkt módon rendelkezésre álló pénzeszközöket. Ebben nincs benne például az, amit a köznevelés az iskolákon keresztül kvázi bérfinanszírozás vagy normatív alapon ad. 2010-ben a direkt támogatások összege 3,5 Mrd forint volt, a jövő évi elfogadott költségvetésben közel 10,4 Mrd forint. A növekedésben az is látszik, hogy a szószólói forma létjogosultságát, illetve a Bizottság működését nagyban alátámasztja, hogy a legnagyobb forrásnövekedés 2014-2018 között valósult meg ebben a tekintetben. Minden területen, mind a helyi, mind az országos önkormányzatok, mind a nemzetiségi támogatások, pályázatok területén növekedés volt. Van egy új költségvetési sor a nemzetiségi intézmények támogatására, amely beruházásra, felújításra szánt támogatás. Fontos, hogy az oktatás a nemzetiségek részére valóban segítséget jelentsen. Miután a nemzetiségek részéről megvan a szándék, a kormányzat azt gondolta, hogy valós segítséget az jelenthet, ha támogatja a nemzetiségek azon törekvését, hogy egy-egy iskola fenntartása nemzetiségi önkormányzat fenntartásában működjön, mert ezzel tudja leghatározottabban a saját arcára formálni az iskolát. A számokból látszik, hogy ebben a kormányzat nagyban segítette a nemzetiségeket. 2010-ben 12 db helyi vagy országos nemzetiségi önkormányzat által fenntartott köznevelési intézmény volt. Ez a szám az idei tanévre 82-re nőtt. Ebből a legnagyobb részt a német nemzetiségi önkormányzatok teszik ki. A tanulólétszám 3100 gyerek volt a 12 intézményben, ma a 82 intézményben 14 ezer gyerek van. Ez egy nagyon jelentős növekedés, amely abból a szempontból is fontos, hogy a szakemberek utánpótlását is itt kell elkezdeni. A nemzetiségi pályázatok keretösszegének növekedése 2013-2018 között jól látható. A 2018-as nemzetiségi pályázatok már kiírásra kerültek, a pályázatokat október végéig kellett beküldeni. A pályázatok száma a tavalyihoz

képeket nem csökkent, tehát a korábbi kiírás nem okozott fennakadást. A törvényben, illetve a rendeletben megfogalmazottak szerint a döntéshez szükséges, hogy az Albizottság összeüljön. Ez legkorábban jövő év elején lehetséges, hiszen a 2018. évi január 1-től hatályos. A tervek szerint az első negyedév végén megtörténhetnek az utalások. Bemutatta, hogy az elmúlt időszakban hány darab pályázat került támogatásra. Idén a befogadott pályázatok száma 2752, mivel magasabb összeg áll rendelkezésre, ezért magasabb lesz a támogatható pályázatok száma is. Megteremtették a precedenst, a pályázat a következő évben is kiírható hamarabb és elérhető lesz, hogy az első negyedév végéig elkezdődjön a pénzügyi teljesítés.

Fülöp Attila a Nyelvi Charta Jelentéssel kapcsolatban elmondta, hogy november 8-án elkezdődött az EMMI-ben a közigazgatási egyeztetés. A 2014. január – 2017. január közötti időszakra vonatkozó országjelentést előkészítették, amelyben részt vettek az önkormányzatok, az intézmények, kormányzati szervek, valamint az AJBH is. Megköszönte mindenkinek a Nyelvi Charta Jelentéssel kapcsolatos munkáját. A kb. 150 oldalas dokumentáció elfogadása most kezdődik el, ígéretet tett rá, hogy ha olyan szakaszba érkezik, akkor tájékoztatni fogja a TMCS-t is.

Fülöp Attila a két éves kormánybeszámolóval kapcsolatban elmondta, hogy a megtételére törvény kötelezi a kormányzatot. A beszámolót februártól februárig terjedő időszakra kell elkészíteni. A következő időszakra kezdeményezni fogják, hogy a jelentést tárgyévvel vonatkozóan kelljen elkészíteni, mert februártól februárig nehezebben átlátható, sokak számára az adatszolgáltatás nehezebb.

Avanesian Alex kiemelte, hogy a prezentációban az iskolafenntartásban az örmény és az ukrán nemzetiség 0-val szerepelt. Tudják, hogy eddig sem kaphattak iskolai támogatást, de most már más is van ebben. Felvetette a régi ún. hétféligi oktatás megszervezését, mert az örmény nemzetiség tagjai nagyon szétszórta élnek. Elmondta, hogy Budapest területén jelenleg 45 óvodás korú gyermek él, de nem tudnak óvodát működtetni, mert nincs hely. Civil szervezetként pályázatokon próbálnak bér- és járulékköltségre támogatást kérni, de ez 2017-ben sem sikerült. Kérte, legyen megoldva az ukrán és az örmény nemzetiség esetében, hogy az a 25 éve működő civil szervezet, amelyik mindig ezzel foglalkozott, megkaphassa ezt a filléres támogatást annak érdekében, hogy ezeket a gyerekeket valahova be lehessen terelni. Elmondta, hogy ugyanez vonatkozik a hétféligi nyelvoktatásra. Rengeteg jelentkező van, de el kell küldeniük őket, mert nem mindig tudják biztosítani a feltételeket. Nehezíti a helyzetet, hogy nem tudnak egy korcsoportot indítani, mert van első osztályos, harmadik és negyedik osztályos, de jelentkezők egyetemisták is, hogy szeretnék megtanulni a betűvetést. Megkérdezte, hogy a „nemzetiségi intézmények támogatása beruházásokra” típusú pályázat az önkormányzatokra vagy a civil szervezetekre vonatkozik, mikor adható be.

Fülöp Attila jelezte, hogy nem érkezett még ilyen megkeresés, bátorította **Avanesian Alex** elnök urat, hogy forduljon a Helyettes Államtitkársághoz. Az elvi kormányzati támogatás megvan. Ha a köznevelés rendszerén belül van, akkor az csak a köznevelési területtel együtt tudják kezelni.

Kraszlán István az EMMI Nem Állami Köznevelési Intézmények Osztálya képviselőjeként elmondta, hogy abban az időszakban, amikor a kiegészítő nemzetiségi oktatás, mint oktatási

forma létrejött, a kis létszámú nemzetiségi önkormányzatok többsége ezt a kiegészítő nemzetiségi iskolát megszervezte. Ennek a transzformációnak a lényege, hogy az iskolarendszer része, bizonyítványt állíthat ki, továbbtanulásra jogosít, és mindazt megteremti, amit egy nappali rendszerű oktatás biztosít. Az örmény önkormányzat esetében is érdemes lenne ezt megfontolni, mert ehhez az oktatási formához finanszírozás is kapcsolódik. Amennyiben ez a kiegészítő nemzetiségi oktatás megvalósul, onnantól kezdve kötelező, tekintettel arra, hogy finanszírozás is társul hozzá. Ez az intézmény kötöttebb, mint a vasárnapi iskolák rendszere, mert kerettantervet kell készíteni, iskolaszerűen kell működnie. A görögök, lengyelek és bolgárok ezt a változtatást megtették. Esetükben az országos nemzetiségi önkormányzat működteti ezt az oktatást. A működésük óta saját iskolaépületet, osztálytermeket alakított ki, ahol a gyerekek amellet, hogy egy magyar iskola tanulói – az alapfokú művészetoktatás mintájára – délutánonként, hétvége vesznek részt ebben az oktatásban. Két tantárgyat tanítanak nekik, a nemzetiségi nyelvet és a nemzetiségi népismeretet, és minden olyan jogosítvánnyal felruhazzák őket, amit egy iskolarendszer biztosít. A nemzetiségi iskola létesítése nem csak az önkormányzaton, hanem alapvetően a szülői szándékon múlik, tekintettel arra, hogy a szülők írásos nyilatkozata alapján lehet ezt megszervezni. Amennyiben évfolyamonként csak egy-két gyerek van a városban, keresni kell egy bázis intézményt, és meg kell szervezni ezeknek a tanulóknak az oktatását, adott esetben úgy, hogy a pedagógus utazik. Ez a rendszer elég rugalmas. Ha az országos nemzetiségi önkormányzat vállalkozik arra, hogy megszervezi ezt az oktatást, akkor az állami rendszernek, a tankerületi központoknak nincs feladata, hiszen ez az iskola, amit az országos nemzetiségi önkormányzati alapít – akár önálló intézményként, akár egy meglévő iskolájuk tagintézményeként – ezeket a feladatokat ellátja kötelezően. Érdemes megvizsgálni a görög, bolgár és lengyel iskolák tapasztalatait, hogy mennyire vált be számukra. Előny az, hogy iskolarendszer részeként lehet megvalósítani ezt az oktatást. **Kraszlán István** elmondta, hogy ilyen megkeresés az örmény, illetve az ukrán országos önkormányzat részéről is érkezett. Információi szerint az ukránok nem a kiegészítő nemzetiségi oktatás mellett tették le a voksot, hanem kerestek egy olyan intézményt, amely a fővárosban élő ukránok számára viszonylag megközelíthető és megpróbálják a tanulóikat oda beiskoláztatni. Állami fenntartású nemzetiségi iskolát ott kell kötelezően létrehozni, ahol a tanulói létszám 8-nál több. Megpróbálják úgy szervezni, hogy ezt meg lehessen valósítani. Hangsúlyozta, hogy van út az iskolai oktatás terén. Reményét fejezte ki, hogy mindkét nemzetiség elindul ezen az úton. Az óvodai nevelést ugyanebben a formában nem lehet megszervezni. A kormányzat álláspontja az, hogy egy óvodai nevelésben nehéz ezeket a szervezeti formákat megteremteni, tekintettel arra, hogy nagyon kis korú gyermekekről van szó, akik nem biztos, hogy terhelhetők még azzal, hogy az óvodai időszak után nemzetiségi nevelésben is részt vegyenek.

Ritter Imre tolmácsolta **Matkovits-Kretz Eleonóra** (Magyarországi Németek Pécs – Baranyai Nemzetiségi Köre) a nemzetiségi pályázatokkal kapcsolatos kérését. Pozitívum, hogy korábbi kérésének megfelelően korrekt tájékoztatást kapott e-mailen a pályázat befogadásáról. Kéri, hogy az esetleges hiánypótlások esetén is hasonlóan, e-mailen kaphasson tájékoztatást, különös tekintettel a rövid határidőre. Ne csak az EPER-rendszert figyelve lehessen tudomást szerezni róla. **Ritter Imre** megköszönte, hogy szeptemberben kiírásra kerültek a pályázatok. Kiemelten megköszönte **Fülöp Attila** helyettes államtitkár úr és **Tircsi**

Richárd főosztályvezető úr segítségét. A Nyelvi Charta Jelentéssel kapcsolatban tájékoztatásul elmondta, hogy a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága kezdeményezte az Országgyűlésben az Európai Nemzetiségek Föderális Uniója (a továbbiakban: FUEN) által kezdeményezett aláírásgyűjtési akcióját. A kezdeményezés lényege, hogy az Európai Bizottság foglalkozzon az őshonos európai nemzetiségek kérdésével, a nyelvük védelmével, a sokszínűség védelmével. 1millió aláírással lehet erre rákényszeríteni. Az Országgyűlés napirendjére vette, 2017. október 31-én, 176 szavazattal egyhangúan támogatta. **Ritter Imre** kért mindenkit, hogy segítsen az aláírásgyűjtésben, mert ez valamennyi nemzetiség közös érdeke. A nemzetiségi pályázatokkal kapcsolatosan elmondta, hogy ebben a négyéves ciklusban – amely költségvetési szempontból már lezárult – a nemzetiségek egyértelműen a kedvezményezettjeik voltak. A korábbiakban ilyen mértékű elmozdulás a támogatások esetében – a nemzetiségek valamennyi csoportját érintően – nem volt. Rendkívül pozitív volt ez a négy év, megköszönte a minisztérium segítségét, kérte, hogy ezt Soltész Miklós államtitkár úrnak is közvetítsék. Reményét fejezte ki, hogy a következő ciklus hasonló, vagy még eredményesebb lesz.

Fülöp Attila a támogatásokra visszatérve **Avanesian Alex** úr kérdésével kapcsolatosan jelezte, hogy minden évben az a metódus, hogy minden önkormányzat tájékoztatást ad a következő évben tervezett beruházásairól, az összegyűjtött válaszokat a nemzetiségekkel egyeztetik. A napokban gyűjtik össze a 2018-ra vonatkozó terveket.

Tóth-Ferenc Adrienn a KKM Biztonságpolitikai és Nonproliférációs Főosztálya képviseletében elmondta, hogy a Főosztály fő szervezője a november 14-én megrendezésre kerülő Nyelvi Charta Konferenciának. A Nyelvi Charta Jelentéssel kapcsolatosan megkérdezte, hogy az eddigi tapasztalatok alapján látható-e, hogy a jelentés benyújtására mikor kerül sor. Elmondta, hogy az ET eddig nem érdeklődött, nincs ilyen nyomás, de a konferencián felmerülhet a kérdés.

Fülöp Attila tájékoztatásul elmondta, hogy a közigazgatási egyeztetése kb. két hét múlva lesz, így még ebben az évben a Kormány elé kerülhet. De legkésőbb januárban.

Tóth-Ferenc Adrienn megköszönte **Ritter Imrének** a Minority Safe Pack aláírásgyűjtéssel kapcsolatos információkat, mert a Konferencián ez is fel fog merülni.

Fülöp Attila megerősítette, hogy felmerül majd a téma, mert a konferencián előadóként részt vesz Vincze Lóránt, a FUEN elnöke. Jelezte, hogy az Helyettes Államtitkárság is megad bármilyen segítséget az aláírásgyűjtéssel kapcsolatosan.

Lásztity Péró elmondta, hogy a szintén pozitív tapasztalataik vannak a költségvetés nemzetiségeket érintő tételeivel kapcsolatosan, ami a Szószólók és a Helyettes Államtitkárság együttműködése nélkül valószínűleg nem valósulhatott volna meg. Azzal a megállapítással nem értett egyet, hogy soha nem volt még ilyen mértékű emelkedés, mert abban az időszakban, amikor létrejöttek a nemzetiségi önkormányzatok, akkor volt hasonló emelkedés. Gratulált mindkét félnek, hogy ezt sikerült létrehozniuk. Megjegyezte, hogy rendkívül pozitív dolog, hogy előrébb került a pályázatok kiírásának időpontja, ugyanakkor van, akit ez

váratlanul ért és így lemaradt róla. Ha ez egy új rendszer lesz, és marad az októberi időpont, arra már tudnak készülni és megfelelően elő tudják készíteni a pályázatokat. Az iskolák működtetésével kapcsolatosan felhívta rá a figyelmet, hogy a költségvetési tételek tervezése során folyamatosan követni kell az igényeket, mert az intézményi támogatás 2018-ban 2017-es szinten lesz, miközben országos átlagban a fizetések mennek fölfelé, amit az intézményekben nem tudnak majd követni. Megkérdezte, hogy mikorra várható a nemzetiségi iskolák 5 éves időszakra szóló támogatási szerződéseinek megkötése.

Kraszlán István elmondta, hogy a köznevelési szerződések által elnyerhető támogatások 4 országos önkormányzatot érintenek, a szerb, a szlovén, a román és a szlovák országos nemzetiségi önkormányzatot és egy települési önkormányzatot, a mátraszentimrei szlovák önkormányzatot. Jelezte, hogy jogszabályi probléma nincs, a köznevelési törvény azt tartalmazza, hogy a köznevelési szerződést egytől öt évig szóló időszakra lehet megkötni. Az elmúlt években Miniszter Úr személyes döntése volt, hogy egyéves köznevelési szerződéseket kötött. Ezt azzal indokolta, hogy a köznevelési szerződések rendszerét szeretné áttekinteni. Ez a kérdés az elmúlt két-három évben is felvetődött a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága előtt a miniszteri meghallgatásokon. Jelezte, hogy a szerb, a szlovén és a román országos önkormányzatok esetében nem tanévre, hanem naptári évre volt megkötve korábban a szerződés. Ezeket a szerződéseket ötéves időszakra már megkötötték, ez azt jelenti, hogy a finanszírozás erre az időszakra folyamatosan működik. Az országos szlovák önkormányzat szerződése tanévre szólt. Annak érdekében, hogy ezek a szerződések egy időpontban záruljanak le, a szlovák önkormányzat esetében 4,5 éves időszakra szóló szerződést kötöttek.

Osztrogonác József a Magyarországi Horvátok Szövetsége képviselőjeként felvetette, hogy időszerű lenne teljesen új oktatási stratégia kidolgozása, hiszen teljesen újak a feltételek. Társadalmi tendencia, hogy a gyereklétszámok csökkennek, ugyanakkor a tanulók túlterheltek. A hallgató képzéssel kapcsolatban megjegyezte, hogy a bajai tanítóképzőben az első évfolyamon nincs horvátos hallgató és hasonló a probléma a pécsi egyetemen is. 10 hallgatóból 9 nem választja a pedagógus pályát, illetve a falvakba nem mennek vissza, hanem a nagyvárosokban maradnak. Így a falvakban lassan elfogy az értelmiség. Kérte, hogy minden tankerületben legyen nemzetiségi szakértő. Megjegyezte, hogy óriási hiba volt megszüntetni a jól működő ÁMK-kat (Általános Művelődési Központ), közművelődési intézményeket, amelyek főleg a nemzetiségi iskolák esetében felvállalták az általános iskolák működtetését. Vissza kellene ezeket hozni olyan helyeken, ahol ez indokolt. A civil szervezetek nevében szintén üdvözölte, hogy a pályázatok benyújtásának és beszámolójának időpontja nem esik egybe, és hogy a pénzek időben kifizetésre fognak kerülni.

Ritter Imre elmondta, hogy a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága november 7-ei ülésén két törvénymódosító javaslatot is benyújtott a Parlamenthez. A nemzetiségek jogairól szóló törvénycsomagban csak azok a módosítások maradtak benne, amelyekkel mind a hat tárca egyetértett, illetve amelyek módosítása mögött egyértelműen politikai szándék is van. Többek között olyan módosítások szerepelnek benne, hogy már nem 100, hanem 70%-os nemzetiségi gyereklétszám mellett is át lehet venni köznevelési intézményeket, a 2019. évi választásoknál újra 5 főt lehet választani a nemzetiségi önkormányzatokba, rendezné az országos elnökök

juttatásait. Elmondta, hogy egy éve dolgoznak egy nemzetiségi pedagógus programon, amelyhez közel 600 millió Ft-ot már júniusban a 2018. évi központi költségvetési törvénynél már a Parlament elfogadott. Ehhez kapcsolódva benyújtották a köznevelési törvény mellékletének módosítását, amelyben 2018. január 1-től, fenntartótól függetlenül minden nemzetiségi pedagógusnak 15%-ra emelkedne a nemzetiségi pótléka. Mivel a tárca és minden frakció támogatja, így jó esély van rá, hogy a Parlament elfogadja még novemberben és január 1-től be lehet vezetni. **Ritter Imre** megköszönte mindenkinek, aki a TMCS üléseken megfogalmazza a véleményét így segítve, hogy a nemzetiségek helyzetén javítani tudjanak.

Kraszlán István a tankerületekkel kapcsolatos felvetésre reagálva elmondta, hogy nehéz biztosítani a személyi feltételeket, csak formálisan történhetne meg. Ha nincs az adott helyen a nemzetiségi oktatást-nevelést ismerő személy, akkor valaki kötelezően megkapja, mert a tankerületeknek az is kötelező feladata, hogy a nemzetiségi oktatást-nevelést megszervezze a saját tankerületében. A korábbi időszakban a központban volt kijelölve olyan személy, aki nemzetiségi oktatási ügyekkel foglalkozott. Jelezte, arról született döntés, hogy tankerületi tanácsok fognak létesülni, amelyeknek lesz nemzetiségi tagja is. Ha minden nemzetiségi önkormányzat, amelyik az adott tankerület szintjén érintett, delegálhatna egy-egy tagot a tanácsba, akkor nagyon nagy testület jönne létre, mert a helyi önkormányzatok részéről is megfogalmazódik hasonló igény. Így a tanács nem lenne operatív. Ezért a javaslatba az került be, hogy egy delegált személy fogja ellátni a nemzetiségi ügyeket, akit az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége fogja javasolni. A delegáltak valamennyi érintett nemzetiség érdekeit képviselnie kell.

Osztrogonác József megkérdezte, hogy az intézményvezetők – még aki nem nemzetiségi származású is – kapnak-e valamilyen pótlékot.

Ritter Imre elmondta, hogy ez csak az indulása a nemzetiségi programnak. A következő négy év első prioritása egyértelműen a köznevelés, annak minden területe; a képzés, a pedagógusok megtartása, a munkakörülmények, a színvonal emelése. Természetesen egy igazgató nélkül nem működik semmi.

Lásztity Péro megjegyezte, hogy **Osztrogonác József** nem csak oktatáspolitikai érdekképviselőről beszélt, hanem konkrét szakmai szempontokról. Megkérdezte, hogy van-e valami elképzelés arról, hogy ezek a központok szakmai területen, a speciális nemzetiségi szakmai kérdésekkel hogyan foglalkoznak.

Kraszlán István válaszában elmondta, hogy az elmúlt években több fórumon, egyebek mellett az Országos Nemzetiségi Tanácsban, és az országos nemzetiségi önkormányzatok egyenként is jelezték azt, hogy az egyes tankerületek a nemzetiségi nevelés, oktatással kapcsolatos szabályokat nem egységesen értelmezik és valósítják meg. Nem egységesen értelmezik azokat a feladatokat, amelyeket finanszírozni kell. Több ilyen jellegű probléma, több helyen megfogalmazódott. Ezért vetődött fel az a javaslat, hogy a tankerületek szintjén legyenek képesek ezeknek a szakmai feladatoknak az értelmezésére és ellátására. A tankerületi tanácsok tanácsadó testületként jönnek létre, és így nem országos szinten lesz szükség felvetni a problémákat, hanem valóban a tankerület szintjén. A nemzetiségi delegált

személyeknek éppen az lenne feladatuk, hogy az ilyen jellegű anomáliákat, problémákat fel tudja vetni a tankerületnek, amelynek ebből adódóan kötelessége lenne foglalkozni ezekkel a szakmai kérdésekkel. Jelezte, hogy nem minden tankerület van felkészülve arra, hogy a nemzetiségi ügyeket teljesen szakszerűen tudja ellátni, nincsenek olyan alkalmazottai, akik a nemzetiségi nevelés-oktatásban korábban feladatokat láttak el. Ezeknek a problémáknak a megoldását ez a tankerületi tanács lényegesen enyhítené. A problémákat ott helyben tudják megfogalmazni és ezek a delegáltak jellemzően azok lesznek, akik az egyes tankerületek területén dolgoznak, és a megoldás is a tankerület szintjén lehetséges. Ezek összekapcsolása véleménye szerint logikus lépés.

Fülöp Attila megköszönte a részvételt és további hozzászólás hiányában lezárta az ülést.

Hangfelvétel alapján készítette: Józsa Teodóra szakreferens, Emberi Jogi Munkacsoport Titkársága, IM

Látta: Szabó-Princz Viktória titkárságvezető, Emberi Jogi Munkacsoport Titkársága, IM

Jóváhagyta: Fülöp Attila nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, EMMI